

معرفی کتاب تاریخ ترجمه

دکتر اسماعیل فرنود^۱

استادیار زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه یزد،

یزد، ایران

(تاریخ دریافت: ۲۱ اسفندماه ۱۳۹۶؛ تاریخ پذیرش: ۲۶ فروردین ۱۳۹۷)

در طول قرون گذشته، آثار و اسناد زیادی در باب تاریخ ترجمه به چاپ رسیده است. خیلی از این آثار دارای سبک نوشتار و تحلیلی یکسان بوده‌اند. یکی از جدیدترین و متفاوت‌ترین کتاب‌هایی که تاریخ ترجمه را با ادبیات و نگاهی متفاوت بررسی و تحلیل کرده است، تاریخ ترجمه اثر میشل بالار، ترجمه‌شناس فرانسوی است. او با زبانی ساده و دسته‌بندی دقیق، و مهم‌تر از همه با دیدگاهی آموزشی تاریخ ترجمه را بررسی می‌کند. نکته‌ی حائز اهمیت در این اثر، تقسیم‌بندی جغرافیایی در بیان سیر تاریخی ترجمه و پرداختن به جنبه‌های فرهنگی است. این اثر در سال ۲۰۱۳ در انتشارات دویونک و از مجموعه تخصصی ترادوکتو به چاپ رسیده است. این نوشتار سعی بر معرفی این کتاب به مخاطبان علاقه‌مند به ترجمه‌شناسی به خصوص دانشجویان و استادان دانشگاه دارد.

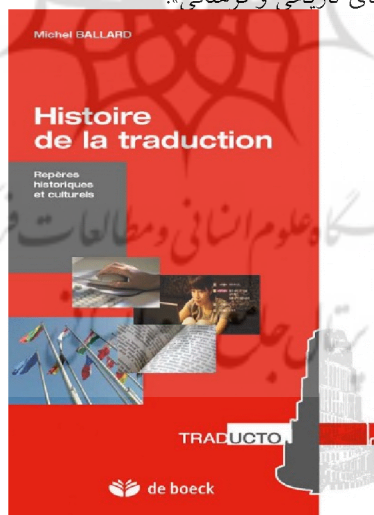
کلیدواژه‌ها: ترجمه‌شناسی، تاریخ ترجمه، میشل بالار.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹E-mail: farnoud13@gmail.com

بخش مهمی از مطالعات دانشگاهی در رشته ترجمه‌شناسی به تاریخ ترجمه اختصاص می‌یابد. ترجمه‌فعالیتی باقدمت است که انسان در طول تاریخ، در شرایط و موقعیت‌های مختلف انجام می‌داده است. شناخت این موقعیت‌ها کمک می‌کند تا بهتر به ذات، اهمیت و ابعاد مختلف کار مترجم دست پیدا کنیم. با مطالعه تاریخ ترجمه درمی‌یابیم که ترجمه، تنها انتقال پیام از زبانی به زبانی دیگر نیست. با نگاه به زندگی مترجمان، می‌توان به دلایل آن‌ها برای ترجمه هر اثری پی برد. مطالعه سیر تاریخی ترجمه در هر دوره، تفکرات حاکم و ارتباط آن با زبان، ادبیات و شرایط آن زمان را برای ما آشکار می‌سازد، و همچنین نقشی که ترجمه در شکل‌گیری آن شرایط فکری داشته است. انسان همواره به یک روش ترجمه نمی‌کرده است، و کشف مدل‌های گوناگون ترجمه با مطالعه تاریخ ترجمه به دست می‌آید. در این نوشته، کتاب تاریخ ترجمه اثر میشل بالار (Michel Ballard) را معرفی می‌کنیم که از منابع جدید در حوزه ترجمه‌شناسی محسوب می‌شود. این اثر با تکیه بر جنبه‌های آموزشی، چشم‌اندازی جامع از تاریخ و سیر تحولات نظری ترجمه را ارائه می‌دهد.

انتشارات دو بوئک (Deboeck) این کتاب را در سال ۲۰۱۳ منتشر کرده است. این اثر از مجموعه ترادوکتو (Traducto) است، مجموعه‌ای که زیر نظر ماتيو گیدر (Mathieu Guidère)، ترجمه‌شناس فرانسوی، سعی دارد تا علم ترجمه‌شناسی را به صورت جامع و به زبانی ساده معرفی کند. پرفسور میشل بالار، ترجمه‌شناس و استاد دانشگاه آرتوآ (Artois) بوده و حدود ۲۰ کتاب در حوزه ترجمه‌شناسی نوشته است، آثاری همچون *از سیسرون تا بنیامین، اسم خاص در ترجمه و برابر*. کتاب ۲۴۰ صفحه دارد و کار ویراستاری آن را نورد کومپو (Nord Compo) انجام داده است. جلد کتاب به رنگ قرمز طراحی شده است و کیفیت مطلوبی دارد. عنوان اصلی کتاب در بالا نوشته شده و در زیر آن قید شده است: «نشان‌های تاریخی و فرهنگی».

طرح جلد همانند دیگر آثار مجموعه ترادوکتو است و طبق معمول در پشت جلد، توضیحی درباره کتاب می‌بینیم به همراه معرفی نویسنده. در مجموع، طرح روی جلد جذاب و متفاوت است. از نقطه نظر ویرایش تخصصی، سطح زبان این اثر ساده و مناسب دانشجویان است.

کتاب پنج فصل دارد. هر فصل دارای زیرفصل‌های زیادی است و مانند تمامی آثار این مجموعه، تمامی فصل‌ها دارای مقدمه و نتیجه‌گیری هستند. هر فصل شامل بخشی برای معرفی منابع مرتبط با همان موضوع است و همچنین جدولی مختص به طرح پرسش از مفاهیم کلیدی ارائه شده را داراست. این جداول در پایان هر فصل، جنبه آموزشی کتاب را افزایش می‌دهد که برای اساتید و دانشجویان مفید و کاربردی است.

فصل‌های کتاب عبارت‌اند از:

۱. تاریخ باستان
۲. سده‌های میانه
۳. دوره نوزایی (رنسانس)
۴. دوران کلاسیک تا عصر روشن‌گری
۵. عصر روشن‌گری تا اوایل سده بیستم

این پنج فصل، هر کدام به چندین شاخه و زیرمجموعه تقسیم می‌شوند. ترتیب و نظم تاریخی به‌خوبی حفظ شده است. می‌توان گفت در این بخش‌ها و زیرمجموعه‌ها، تمامی دوران‌های ترجمه پوشش داده شده و به مترجمان، نظریه‌ها، تفکرات و بسیاری از تحولات زبانی و ادبی مختص هر دوره پرداخته شده است.

فصل اول کتاب که نسبت به دیگر فصل‌ها کوتاه‌تر است، شامل شش زیر شاخه است. ابتدا به ریشه‌های ترجمه در عهد عتیق و مصر باستان (سه هزار سال قبل از میلاد مسیح) نگاهی دارد. سپس زبان را در تمدن بین‌النهرین بررسی می‌کند و پس از آن، به مبانی ترجمه در اروپا و یونان باستان می‌پردازد. «مصر دوران بطلمیوس» و «ادبیات عامیانه» در رم باستان، دو زیر فصل بعدی هستند و قسمت پایانی این فصل به مسیحیت و کتاب‌های مسیحی به عنوان قطب ترجمه اختصاص دارد.

به نظر بالار، شاید مطالعه تاریخ ترجمه در عهد باستان، دورانی سه هزار ساله، خسته‌کننده و بیهوده به نظر برسد، اما از طرف دیگر، کشف انگیزه‌ها و ریشه‌های پیدایش این فعالیت مهم امروزی می‌تواند جذاب باشد. بالار در پایان این بخش می‌گوید که بسیاری از مسائل و مباحث پیرامون ترجمه، که امروز نیز در باب آن‌ها صحبت می‌کنیم، از دوران باستان در مورد ترجمه وجود داشته است و در همان دوران هم این چالش‌ها بوده است. مباحثی چون بدگمانی نسبت به ترجمه در موضوعات دینی و ترجمه‌های مذهبی، عدم امکان بازتولید متن به صورت کامل در ترجمه و مبحث وفاداری مترجم، و تخصص مترجم در موضوع متن مبدأ و غیره. میشل بالار معتقد است که مطالعه تاریخ و تحلیل مباحث ترجمه در قرون گذشته به شناخت و توسعه علم ترجمه نیز کمک می‌کند.

فصل دوم به سده‌های میانه اختصاص دارد و شامل ده بخش است. شیوه نگاه و تفکر در تاریخ ترجمه نباید تنها به یک منطقه جغرافیایی خاص محدود شود. به همین خاطر، بالار در این کتاب پراکندگی جغرافیایی و فرهنگی را در نظر گرفته است. از مصر و بین‌النهرین تا اروپای غربی و شرقی. در فصل دوم و سده‌های میانه، او از فرانسه، ایتالیا، انگلستان، یونان، ایران و سوریه و مترجمان عرب می‌گوید تا کشورهای اروپای شرقی و زبان‌های اسلاو.

سده‌های میانه دورانی طولانی است و به مرور زمان، ترجمه به شکل‌های مختلف گسترش پیدا می‌کند. در قرن ششم و هفتم، غرب به تدریج از تمدن کلاسیک فاصله می‌گیرد و تنها در صومعه‌ها این

فرهنگ حفظ می‌شود. نیاز به خطبه‌های مذهبی باعث می‌شد تا نوشته‌هایی با زبان بومی و پیش‌پا افتاده تولید شود. همین موضوع در دوران آلفرد بزرگ (پادشاه آنگلوساکسون‌ها) موجب شد تا احساس نیاز به آموزش کسانی که زبان رایج را صحبت نمی‌کردند به وجود آید و نقش فعالان حوزه ترجمه پررنگ‌تر شود.

در ادامه، مؤلف کتاب، کار فشرده و تلاش مترجمان در زمان سلطنت آلفونسوی دهم در اسپانیا را یادآوری می‌کند. دورانی که زبان کاستیلی (اسپانیایی امروز) زبان قالب پادشاهی اسپانیا شد و به مرور استفاده از آن فراگیر شد و نقش اول را در انتقال فرهنگ بر عهده گرفت. در فرانسه اما عصر طلایی ترجمه در زمان شارل پنجم رقم خورد. او روشن‌فکران را فراخواند تا آثار مذهبی و دانش‌نامه‌ها را ترجمه کنند. در این دوران نقش ترجمه در انتقال دانش بسیار برجسته بود.

فصل سوم شامل هفت زیرفصل است که به تحولات ترجمه در دوران نوزایی اختصاص دارد. نوزایی در قرن پانزدهم اتفاق می‌افتد و عصر بلوغ فکری در اروپاست. عصری که مقارن است با افزایش متون ترجمه شده و البته این رشد با پدیده‌ای فرهنگی به نام انسان‌گرایی یا اومانیزم مرتبط بود. در این دوره، ساختارها و سلسله مراتب زبانی تغییر می‌کنند و روابطی بین انواع زبان‌های عامیانه شکل می‌گیرد. بالار معتقد است که گرچه زبان عامیانه در این زمان اهمیت پیدا می‌کند، اما همچنان زبان‌های قدیمی قدرت دارند چرا که زبان لاتین زبان علم و حقوق است.

در آغاز عصر نوزایی، کلیسا همچنان نسبت به ترجمه متون مقدس بی‌میل و محتاط بود. اما انسان‌گرایی به این مبحث تأکید دارد و شروع می‌کند به ترجمه و مقایسه متون مذهبی مختلف، با مترجمانی چون اراسم (Erasmus)، مارتین لوتر (Martin Luther) و تیندال (Tyndale).

در سال ۱۵۳۹، فعل «ترجمه کردن» (traduire) را روبرت استیئن (Robert Estienne) وارد زبان فرانسه می‌کند و ابداع این فعل هم‌زمان می‌شود با نمایان شدن نظریه‌ها و متونی متفاوت در باب ترجمه، که در دوره‌های قبلی شبیه‌اش نبوده است. نظریه‌های نویسندگانی همچون اتین دوله (Etienne Dolet)، دو بله (Du Bellay).

فصل چهارم کتاب، ترجمه را در بازه زمانی عصر کلاسیک تا ابتدای قرن روشن‌گری بررسی می‌کند. این فصل به نه بخش تقسیم شده است و همانند فصل‌های دیگر، در این‌جا هم بالار تنها به کشور فرانسه نپرداخته بلکه در کشورهای مختلف تاریخ ترجمه را مطالعه کرده است، از روسیه، ایرلند، ایتالیا، اسپانیا، فنلاند، تا رومانی و کشورهای خاورمیانه. او در این فصل، بخشی را به هزار و یک شب و ترجمه آن و همچنین بخشی را به قرآن اختصاص داده است.

به نظر بالار، سبک، ساختار، نظم و صراحت زبان مالرب (Malherbe) تأثیر زیادی بر نویسندگان فرانسوی آن زمان داشته است. همچنین تأسیس فرهنگستان فرانسه (Académie française) مطالعه زبان و ترجمه را به شکل قابل توجهی گسترش داد.

همچنین باید به جریان و مکتب زیباییان بی‌وفا (Belles infidèles) اشاره کرد که پرو دابلانکور (Perrot d'Ablancourt) پرچم‌دار آن بود. در مخالفت با این جریان، تعدادی از نویسندگان و نظریه‌پردازان فرانسوی آثاری منتشر کردند، مثل ترجمه شفاهی اثر اوئه (Huet)، در باب ترجمه اثر مزیریاک (Méziériac) و قوانین ترجمه اثر گاسپار دو تاند (Gaspard de Tende). نویسنده کتاب در

این فصل به جدال بر سر ترجمه هومر میان نظریه‌پردازان اشاره می‌کند و نظریه‌های مختلف ترجمه در این دوره را بررسی می‌کند.

در این قرن تأثیر زبان انگلیسی بر دیگر کشورهای اروپایی نیز قابل توجه بود و همین موضوع باعث شد تا رمان‌ها و تئاترهای انگلیسی در کشورهای اروپایی رواج یابد، مخصوصاً آثار نویسندگان بزرگی همچون شکسپیر. بالار از مترجمان انگلیسی آن دوره صحبت می‌کند مثل ژان دریدن (Jean Dryden) و الکساندر پوپ (Alexander Pope). اما موضوع مهم‌تر، ظهور اولین مترجمان زن در این دوره است، مترجمان نامداری چون ماری سیدنی (Mary Sidney) و افرا بن (Aphra Behn).

فصل آخر کتاب، دوره عصر روشن‌گری تا قرن بیستم است که به هشت زیرفصل تقسیم شده است. بالار با مطالعه نظریه‌ها و مترجمان این دوره، معتقد است که پیشرفت ترجمه ادامه‌دار است و نوعی پیوستگی با قرن گذشته وجود دارد. در این دوره نگاه‌های جدیدی در ترجمه توسط متفکران آلمانی شکل گرفت و وارد فرانسه شد، مثل آثار مادام دو ستال (Madame de Staël). در این دوره ترجمه در تمام اروپا نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند و ابزار اصلی انتقال فرهنگ و تحول زبان است. افزایش متون ترجمه شده و رونق ترجمه در قرن بیستم نشان از کنجکاوای نسبت به فرهنگ‌های دیگر دارد و در نتیجه تحولات فکری و نظری در این قرن به اوج می‌رسد. در این دوره ترجمه حرفه‌ای می‌شود و مجلات، مقالات و گزارش‌ها همگی متأثر از ترجمه آثار جدید خارجی هستند.

در پایان کتاب، فهرست اسامی و شماره صفحاتی که به آن‌ها اشاره شده در اختیار خواننده قرار گرفته است که به کمک آن‌ها می‌توان به سرعت مبحث مورد نظر را جست‌وجو و پیدا کرد. کتاب‌شناسی این کتاب بسیار غنی است و بالار تقریباً از تمامی منابع بهره برده است.

میشل بالار در پیش‌گفتار، این کتاب را اثری چندوجهی معرفی می‌کند که با توجه به تقسیم‌بندی‌های زمانی و جغرافیایی، می‌توان به عنوان کتابی مرجع استفاده کرد. ساختار کتاب، مناسب تدریس برای اساتید ترجمه و تاریخ ادبیات است و زبان ساده و روان این مجموعه با دانشجویان ارتباط خوبی برقرار می‌کند. همچنین به سیر تاریخی تحولات فرهنگی، سیاسی و ادبی نیز در هر دوره اشاره شده است.

با توجه به تعداد کم منابع آموزشی موجود در زمینه ترجمه‌شناسی، این اثر به عنوان کتابی جامع برای تدریس تاریخ ترجمه در دانشگاه می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

میشل بالار در سن ۷۳ سالگی در تاریخ ۲۶ آوریل ۲۰۱۵ در شهر بورن (Beaurains) در شمال فرانسه درگذشت. فعالیت‌های دانشگاهی و چاپ و گردآوری آثار متنوع در ترجمه باعث شده تا از او به عنوان یکی از بزرگان و پایه‌گذاران ترجمه‌شناسی نوین در فرانسه یاد شود و اکنون او خود، بخشی از تاریخ ترجمه در فرانسه است.

References

منابع

Ballard, Michel, (2013). *Histoire de la traduction*, Bruxelles: De Boeck.

An Introduction to the Book *History of Translation*

Esmail Farnoud¹

Assistant Professor of French Language and Literature

University of Yazd, Yazd, Iran.

(Received: 12 March 2018; Accepted: 15 April 2018)

A great deal of books and documents have been published regarding the history of translation in recent century. Most of these books had similar writing and analysis style. One of the recent and different book that analyzed the history of translation with a various literature and look is *History of Translation* by Michel Ballard. He analyzes the history of translation with a simple language and precise categorization, and most important, studies the educational views of the history of translation. The significant point in this book is geographical categorization in the chronology of translation and its cultural aspects. The book was published by De Boeck Publication and special collection of Traducto. This essay tries to introduce the book to those who are interested in translation, especially the students and university professors.

Keywords: The Science of Translation, History of Translation, Michel Ballard.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ E-mail: farnoud13@gmail.com